

PROGNÓZA VÝVOJE MNOŽSTVÍ OBĚŽIVA V EUROZÓNĚ DO ROKU 2010

Skaunic Ilja¹

ABSTRAKT

Bankovky a mince v oběhu jsou jednou z nejdůležitějších položek pasiv každé centrální banky. Jejich množství ovlivňuje významně velikost nákladů a výnosů každé z nich. Význam oběživa neklesá, přestože v minulosti existovala řada předpovědí, prognózujících pokles objemu hotovostních peněz. Vývoj v Evropské unii a trochu překvapivě i v samotné eurozóně potvrzuje nutnost pečlivého zkoumání budoucího vývoje této ekonomické kategorie.

ABSTRACT

Banknotes and coins in circulations are one from the most important liabilities in the balance sheet of the central banks. Volume of currency is factor, which influence costs and revenues of central banks very intensively. The rising of the currency in the European Union and in the Euroarea force the economists to search details of the process of money circulation with one target – to influence it and to minimise the level of currency in economy.

Úvod

Oběživo (currency) lze definovat mnoha způsoby. V podstatě jde vždy o bankovky nebo mince v hotovostní podobě, vydávané do oběhu centrální bankou nebo vládou, které slouží jako zákonný platební prostředek. V praxi je důležité při užívání této ekonomické kategorie rozlišovat, kterou část vytištěných bankovek a vyražených mincí ještě za oběživo považujeme – nejlepším příkladem je hotovost uložená v trezorech komerčních bank, která (podle potřeby statistického vykazování) je někdy součástí oběživa a jindy stojí mimo něj. Výše oběživa je v praxi ovlivňována mnoha faktory. Všechny instituce, které s hotovostí pracují (ať jde o centrální banky, úvěrové instituce, obchodní řetězce, ale i obyvatelstvo) si jsou vědomy toho, že hotovost je z hlediska možnosti placení tím nejméně výhodným nástrojem s vysokými náklady na jeho cirkulaci a na zajištění bezpečnosti při manipulaci s ním a že jeho postupná náhrada jinými formami placení by byla přínosem pro všechny účastníky platebních operací. Přesto ale množství hotových peněz v oběhu v evropských státech stále roste. Navzdory mnoha prognózám je možno tento trend zaznamenat i v zemích v Eurozóně. Tento příspěvek se pokusí dát odpověď na otázku, jaký bude vývoj množství hotovostního eura do konce první dekády 21. století.

1. Vývoj oběživa VÝVOJ MNOŽSTVÍ OBĚŽIVA V EVROPSKÉ UNII

Nejpřesnějších výsledků při hodnocení vývoje oběživa v jednotlivých evropských státech by pravděpodobně bylo dosaženo při použití časových řad v národních měnách (do doby přijetí eura jako společné měny). Tento způsob sledování ovšem přináší problém srovnání vývoje v jednotlivých státech – množství oběživa v národní měně nemá s ohledem na různou kupní sílu jednotlivých měn

¹Veškeré názory a závěry v tomto příspěvku zveřejněné jsou osobními závěry a názory autora a nejsou nijak spojeny s autorovým zaměstnavatelem - Českou národní bankou.

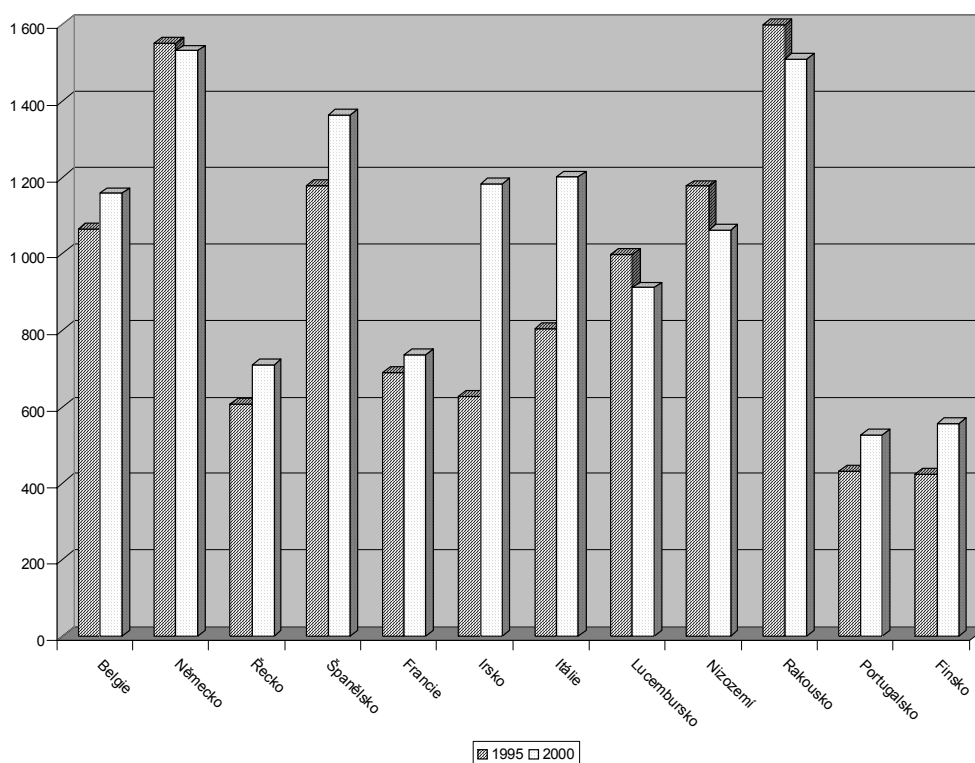
vypovídací charakter ani při srovnávání původních patnácti států, natožpak při srovnávání dnešních 27 členských států. Jako důkaz pro toto tvrzení může sloužit rozdíl mezi nominální hodnotou německé marky a italské liry před zavedením eura. V tomto článku je proto většinou používáno převodu hodnoty oběživa v jednotlivých zemích na společnou měnu, kterou je euro (v období před rokem 1999 ještě ECU jakožto společná zúčtovací jednotka). Výsledky mohou být samozřejmě v detailech zkreslené – např. při výrazném meziročním pohybu kursu jednotlivých domácích měn vůči euru – toto zkreslení ovšem nemá výrazný vliv na celkovou interpretaci výsledků.

1.1. SROVNÁNÍ ZNÁMÝCH ÚDAJŮ ZA ČLENSKÉ STÁTY EU

Obrázky v kapitole 2.1. dokumentují vývoj množství oběživa v jednotlivých členských státech EU. Až na výjimky jsou zde uvedena data ze všech 27 členských zemí EU. Pokud v některém grafu některá země není obsažena, je to způsobeno buď nedosažitelností příslušných údajů nebo tím, že data za konkrétní zemi příliš vybočují z průměru EU a mohla by způsobit obtížnou čitelnost grafu.

Vývoj oběživa na obyvatele v přepočtu na euro samostatně ve starých a nových členských státech udávají následující dva obrázky.

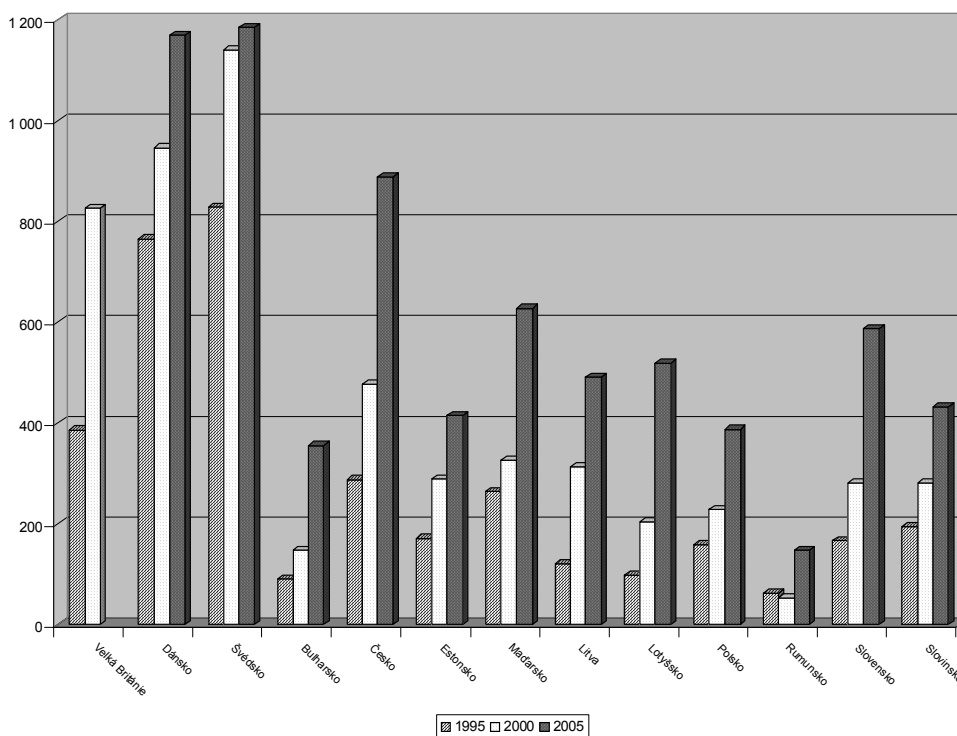
Obr. č. 1 Vývoj oběživa mimo finanční instituce v eurozóně v letech 1995 – 2000 (EUR /obyvatele)

Ve skupině původních členských států dlouhodobě nejvyšší objem oběživa na obyvatele vykazuje Německo, ke konci minulého století se k němu přiblížilo Rakousko. Jednou z významných příčin tohoto vývoje je i dlouhodobá tendence využívání německé marky jako měnového substitutu v regionu střední a východní Evropy. V roce 2000 představovaly v Chorvatsku vklady v cizích měnách cca 90 % celkových vkladů obyvatelstva, v Bulharsku a Rumunsku to bylo okolo 50 %, ve Slovinsku něco kolem 30 %. Maďarští a polští střadatelé využívali cizí měnu v řádu cca 15 % z celkových vkladů v bankách, relativně nejmenší podíl tvořily vklady

v cizích měnách (cca 10 %) v České republice a na Slovensku.² Hotovostní oběživo v německých markách přitom podle stejného zdroje v roce 2000 drželo v Chorvatsku 30 % obyvatel, ve Slovinsku cca 40 % populace, v Čechách a na Slovensku přes 20 %, desetina obyvatel tak činila v Maďarsku. Údaje za Polsko nejsou ve výzkumné práci rakouských autorů uvedeny – znalost poměrů na polských příhraničních tržištích a desetiletí trvající příležitost poznat chování polských občanů a podnikatelů napovídá, že hotovostní marky, šilinky a dnes eura se vyskytovaly a vyskytují i dnes u značné části polské populace. Německá marka vykázala v roce 2001 největší „pád“ v množství hotovosti na obyvatele – tato skutečnost potvrzuje tezi o držbě hotovosti v zahraničí, protože zahraniční vlastníci marky neměli tak jednoduchý přístup k hotovostní výměně v prvním období roku 2002 a proto vkládali hotovost do bank (včetně vkladů do peněžních ústavů za hranicemi Německa – tyto peníze jsou zahraničními bankami velmi rychle transportovány do domácí země, protože představují pro zahraniční banky zbytečně uložené nelikvidní prostředky).

Graf č. 2 Vývoj oběživa mimo finanční instituce mimo eurozónu v letech 1995 – 2005 (EUR/obyvatele)

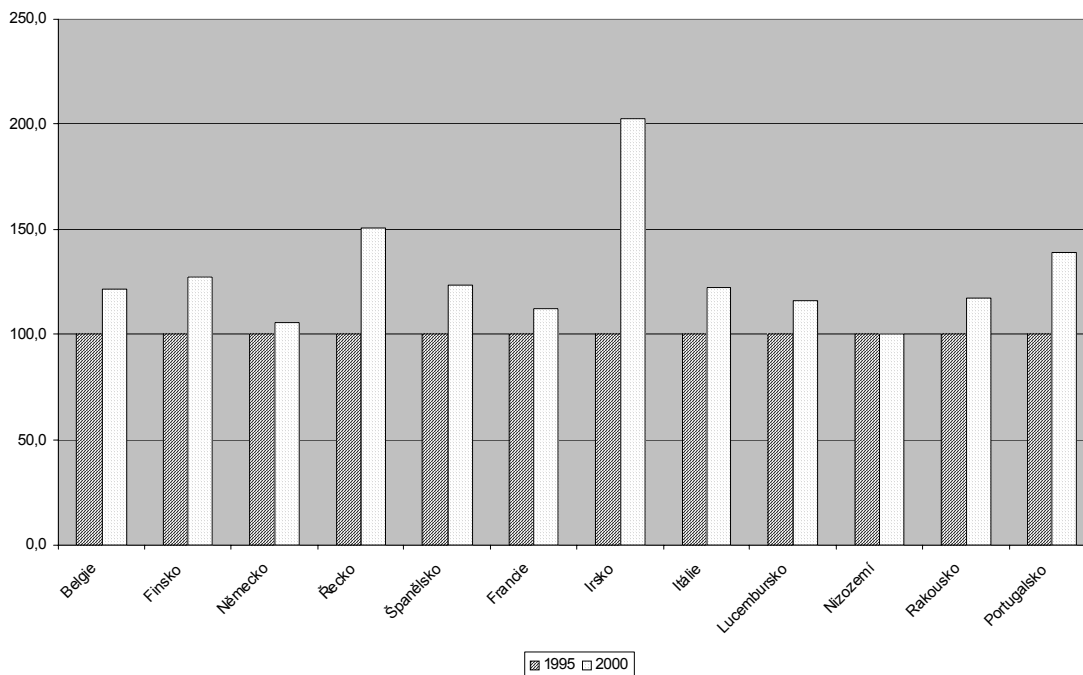

Srovnání vývoje ve skupině nových členských států přináší jeden zajímavý poznatek. Státem v této skupině, ve kterém je hotovost zřejmě nejoblíbenější, je Česká republika. Už v roce 2000 jsme předstihli vyšší oběživa na obyvatele Finsko a Portugalsko a dnes již pravděpodobně „doháníme“ Velkou Británii. Srovnáním vývoje ostatních přistupujících států je možné dospět k závěru o podobnosti jejich vývoje – s výjimkou vpřed spěchajícího Česka a zaostávajícího Rumunska je vývoj ostatních států velmi podobný, což svědčí o podobném tempu rozvoje celé skupiny nových členských států v posledních 12 letech.

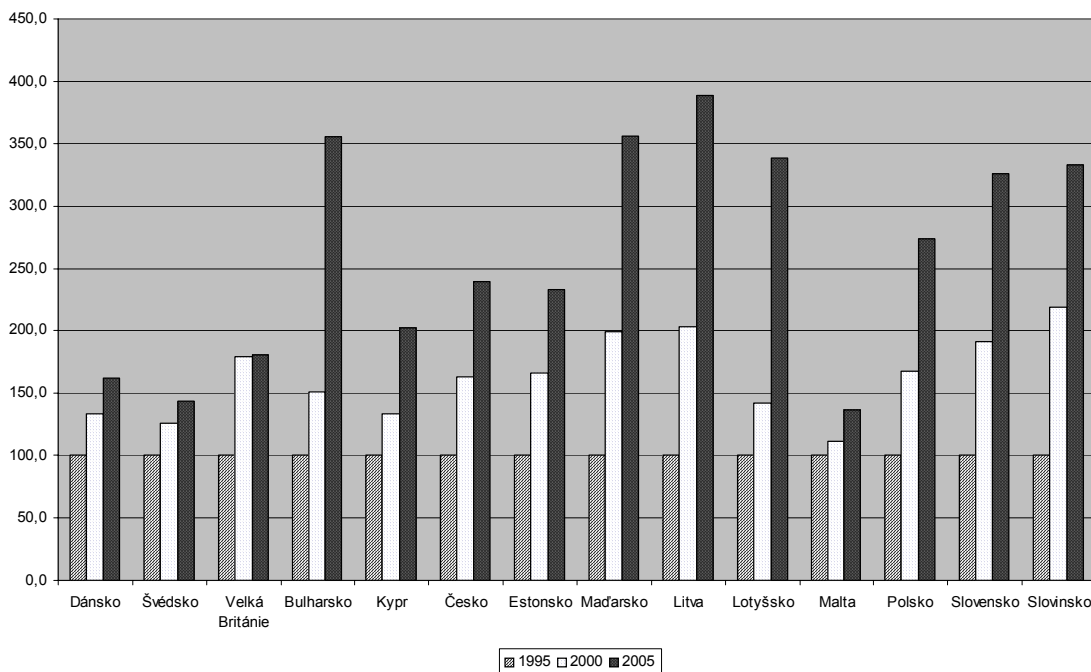
² BACKÉ, P., RITZBERGER-GRÜNWARD, D., STIX, H. The Euro, on the Road East: Cash, Savings and Loans. In: Monetary Policy & the Economy Q1/07, Oesterreichische National Bank 2007

Následující dva grafy dávají přehled o nárůstu objemu oběživa celkem (včetně peněz držených ve finančních institucích), měřeném v národních měnových jednotkách. Ve skupině států stojících mimo eurozónu končí časová řada v roce 2005, což jsou poslední známé údaje uváděné ve statistikách Evropské centrální banky, za státy eurozóny byl zvolen srovnávacím rokem rok 2000, ve kterém se ještě neprojevila vliv stahování oběživa před přechodem na euro.

Obr. č.3 Nárůst oběživa v eurozóně v letech 1995 – 2000 (1995 = 100)

Obr.č.4 Nárůst oběživa mimo eurozónu v letech 1995 – 2005 v % (1995 = 100)

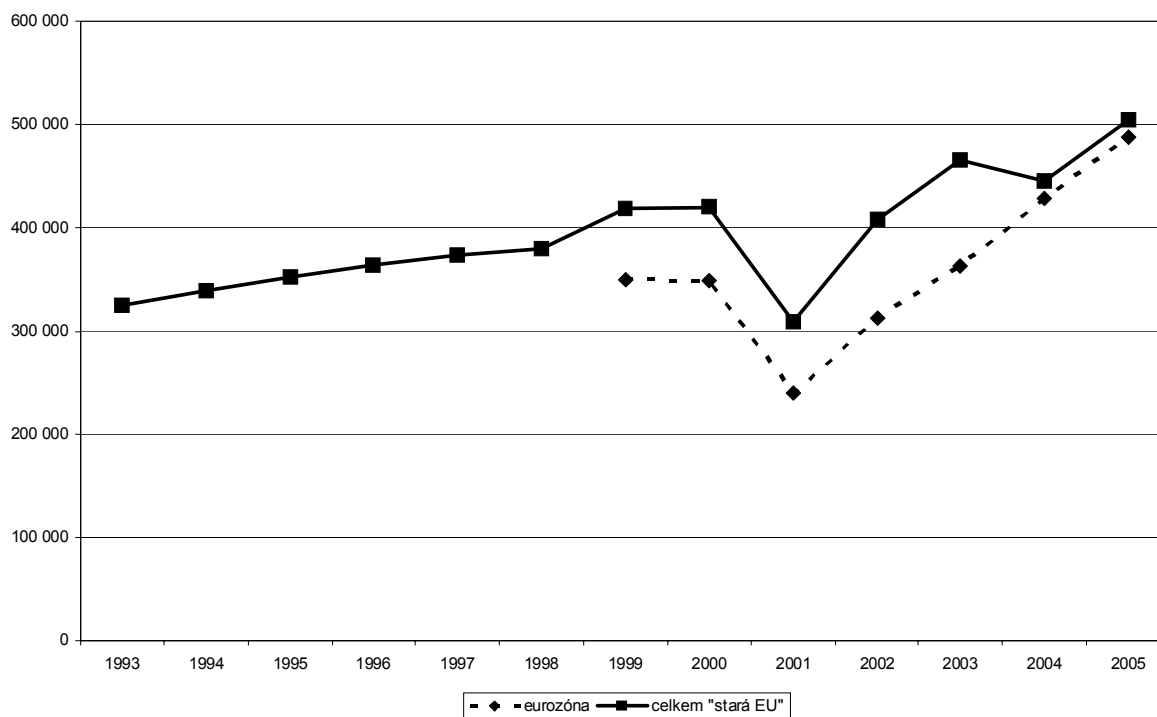
Pohled na oba obrázky dává jednoznačný závěr – zatímco ve většině starých členských států (s výjimkou Irska a Portugalska) převládala na konci minulého století tendence ke stagnaci množství oběživa, ať už bylo v držení jakéhokoliv subjektu

včetně finančních institucí (nejvýrazněji se tato tendence projevila v Nizozemsku), v nových členských státech rostlo oběživo velmi výrazně po celých deset sledovaných let.

1.2. Odhad rozložení oběživa v Eurozóně do r. 2005

Po poklesu množství oběživa v bývalých národních měnách k datu jejich stažení z oběhu došlo k prudkému nárůstu množství eura v oběhu. Hodnoty za Evropskou unii jako celek a za eurozónu jako její součást jsou uvedeny v grafu č. 5.

Obr.č 5 – Vývoj oběživa mimo finanční instituce v původních členských státech v letech 1993 – 2005 (mil. EUR)

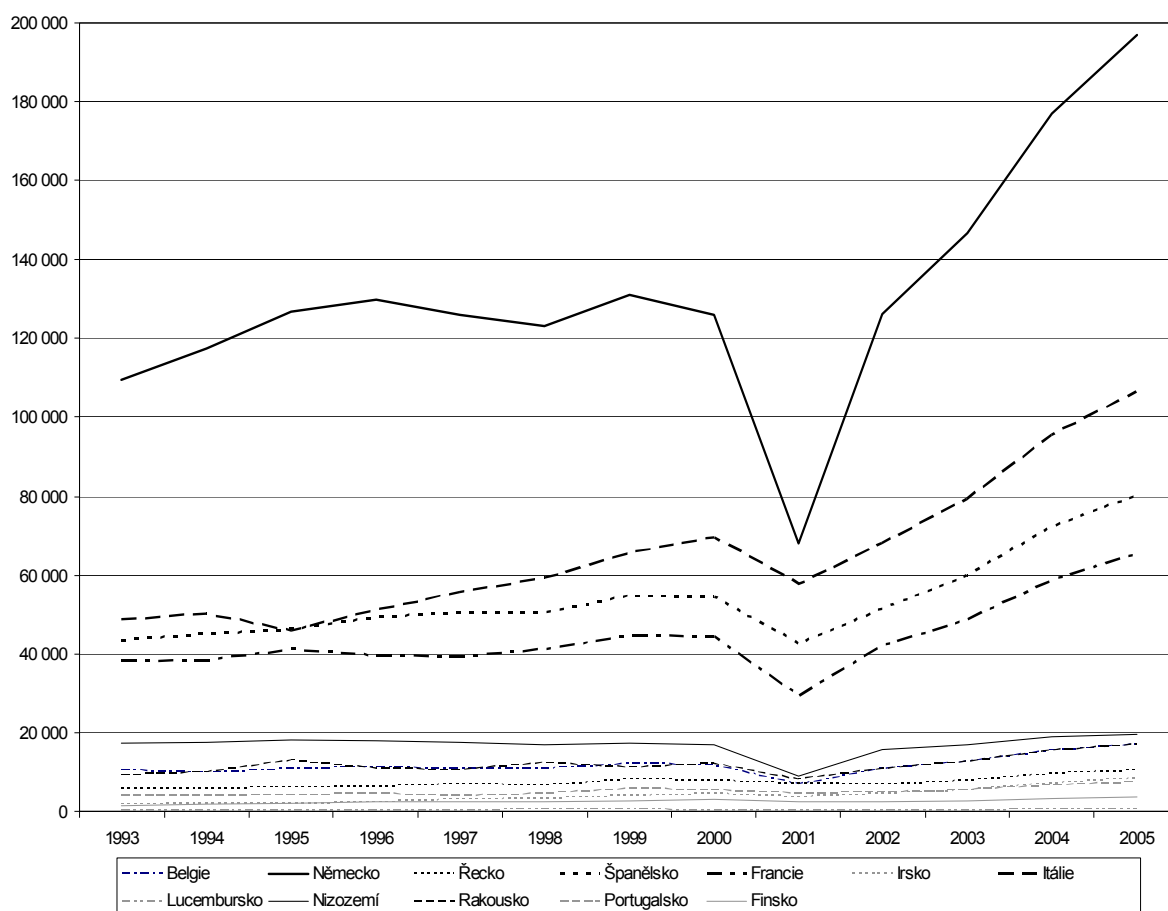
Nárůst oběživa v eurozóně může být překvapivý a zdánlivě v rozporu s vývojem hotovosti v oběhu v období 1995 – 2000. Při hodnocení vývoje oběživa v eurozóně navíc musíme počítat s problémem odlišného vývoje v jednotlivých ekonomikách - jak co do velikosti agregátu M1, tak co do zvyklostí obyvatelstva, které také ovlivňují velikost oběživa v té které zemi atd. Statistiky Evropské centrální banky totiž od přijetí eura jako hotovostní měnové jednotky poskytují relevantní údaje pouze za kategorii eurozóna bez dalšího členění.

Propočet vývoje oběživa v jednotlivých členských zemích proto byl proveden odhadem. K výpočtu byly použity dvě metody, přičemž porovnáním výsledků obou metod byly zjištěny minimální rozdíly, takže hodnoty, uvedené v následujících dvou grafech lze považovat za velmi pravděpodobné až věrohodné. První výpočet vycházel z dlouhodobého podílu jednotlivých států na množství oběživa v eurozóně. Ve druhém případě byl za základ výpočtu vzat podíl oběživa na M1 v jednotlivých státech, přičemž hodnoty M1 byly získány z databáze EIU DataServices. Výsledné hodnoty, zobrazené v obrázcích č. 6 a 7 byly získány zprůměrováním obou získaných (a velmi blízkých) hodnot.

V prvním obrázku jsou uvedeny výsledky za všech dvanáct členů eurozóny. Údaje jsou uvedeny v absolutních hodnotách, proto je rozlišení hodnot grafu v oblasti

menších ekonomik poměrně obtížné. Je ovšem zřejmé, že většina států v eurozóně se v dlouhodobém trendu od sebe příliš neodlišuje - ze všech hodnocených států se velmi výrazně odlišuje pouze Německo³ - tento vývoj je ovšem logický, jestliže přijmeme za pravdivou již jednou uvedenou tezi o německé marce jakožto paralelní měně ve střední a zejména jihovýchodní Evropě (především v prostoru bývalé Jugoslávie).

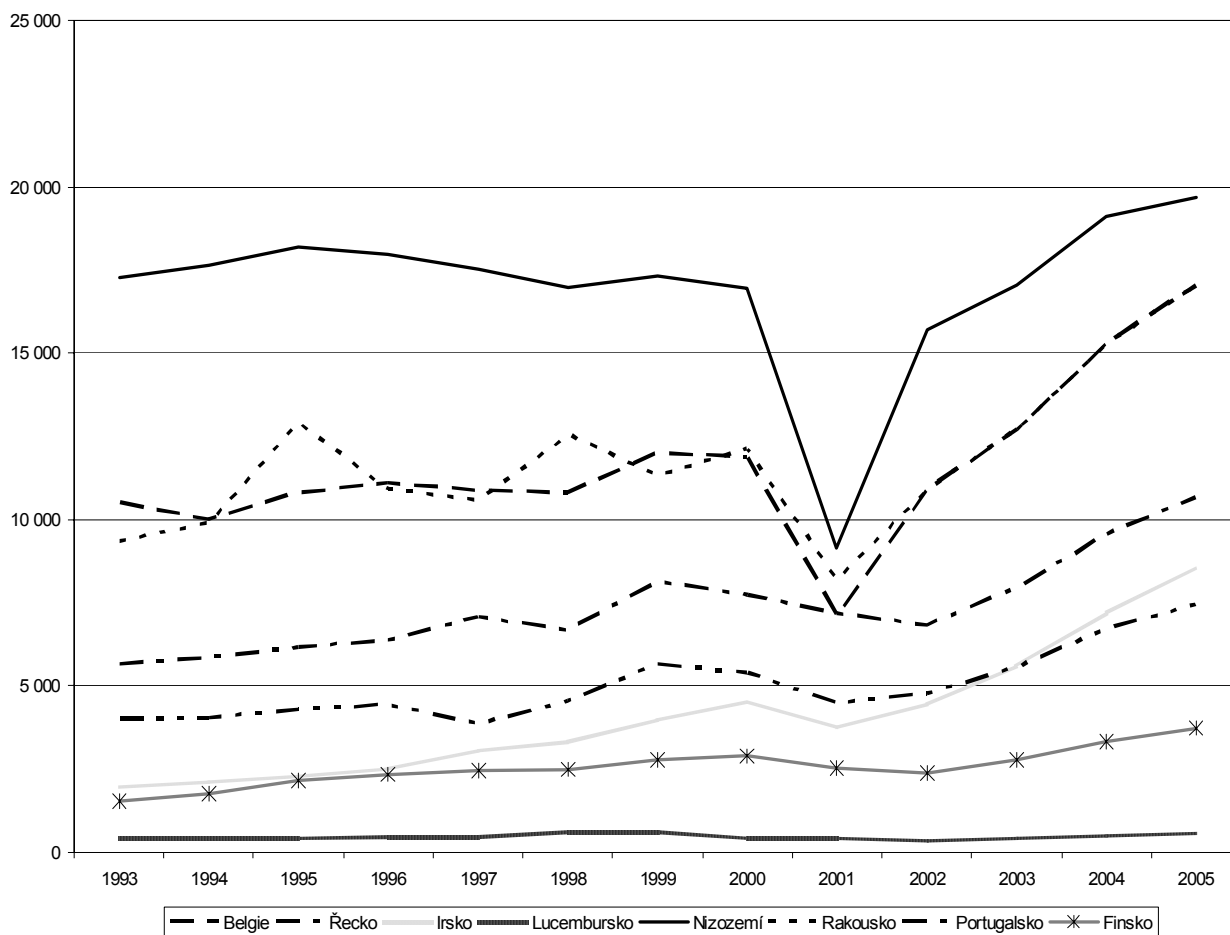
Obr.č.6 Podíl jednotlivých států eurozóny na množství oběživa v letech 1993 – 2001, odhad vývoje v letech 2002 - 2005 (mil. EUR- celá eurozóna)

Poslední graf v této kapitole ukazuje předpokládaný vývoj oběživa v osmi menších státech eurozóny, které jsou přibližně stejně velké – odstraňuje tedy zkrácení grafu dané čtyřmi největšími ekonomikami v grafu předchozím. Zajímavé je, že zatímco u Nizozemí, Rakouska, Belgie a částečně u Řecka je zřejmý pokles oběživa na přelomu let 2001 a 2002 (o rok později v Řecku), zbývající státy měly přechod na euro mnohem méně výrazný. Logické vysvětlení se nabízí u Lucemburska, které de facto nemělo samostatnou měnu ani před rokem 2002 (podstatnou část emise hotovosti obstarávala belgická centrální banka, jejíž měna byla v Lucembursku používána jako rovnocenné platidlo s domácí měnou), jiným důvodem může být výrazné využívání elektronických forem placení (např. ve Finsku).

³ Podle interních dat Bundesbanky bylo v dubnu 2007 na území Německa v oběhu 262 mld EUR – tento údaj potvrzuje správnost provedených výpočtů

Obr. č.7 Podíl jednotlivých států eurozóny na množství oběživa v letech 1993 – 2001, odhad vývoje v letech 2002 - 2005 (mil. EUR- malé státy)

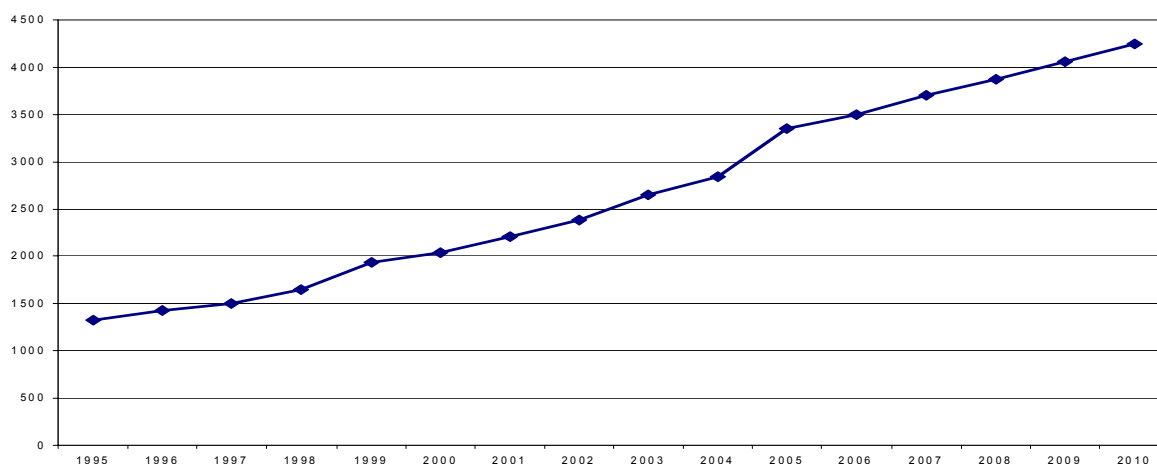
2. Predikce vývoje oběživa v Eurozóně do roku 2010

Závěrečná část příspěvku je věnována odhadu vývoje množství oběživa v eurozóně do konce této dekády. Pro predikci vývoje hotových peněz v oběhu bylo využito (obdobně jako v kapitole 2.2.) úzké vazby mezi výší oběživa a velikostí měnového agregátu M1 (peněžní zásoba), který je, jak uvádí např. Revenda⁴, tvořen právě hotovostním oběživem v rukách nebankovních subjektů a běžnými vklady domácích nebankovních subjektů domácích bankách v domácí měně.

Lze tedy s vysokou mírou pravděpodobnosti přijmout tvrzení, že změna množství oběživa cirkulujícího v eurozóně bude do značné míry odvoditelná od předpokládané změny výše peněžní zásoby, zejména v kratším časovém horizontu nejbližších pěti let. Z již zmíněné databáze EIU DataServices je možné zjistit nejen minulý vývoj řady ekonomických ukazatelů, mezi nimi i měnového agregátu M1, ale i jejich předpokládaný vývoj v krátkodobém i dlouhodobém horizontu. Následující obrázek znázorňuje v grafické podobě vývoj tohoto ukazatele za eurozónu od roku 1995 a předpokládaný vývoj do roku 2010.

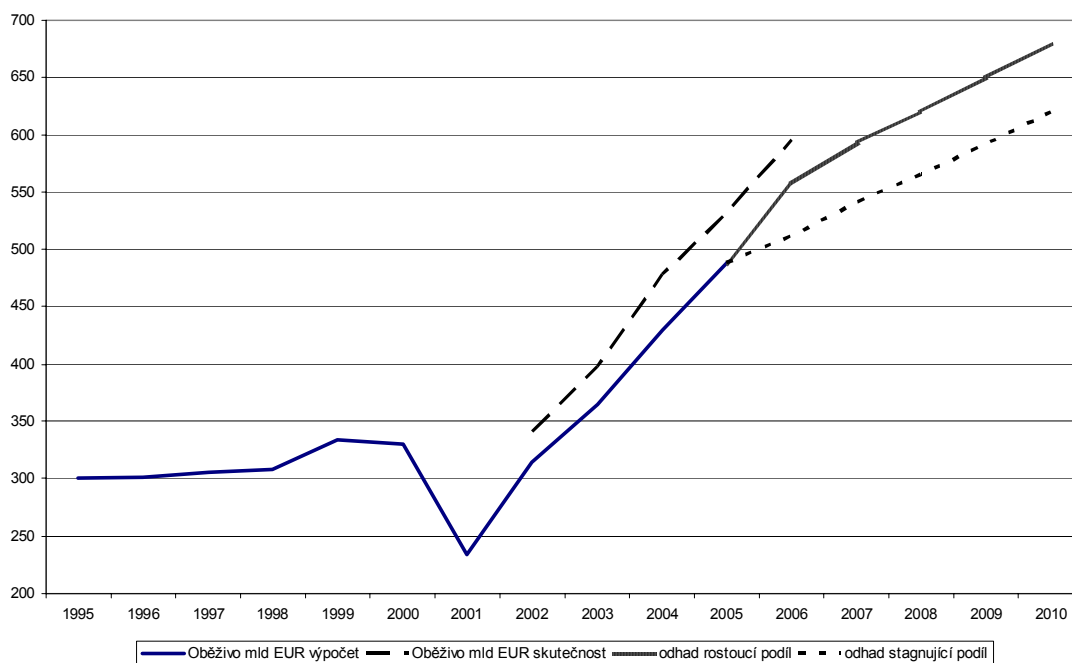
⁴ Revenda, str. 87 a 88

Obr. č. 8 – vývoj ukazatele M1 v eurozóně v letech 1995 – 2006, odhad vývoje do roku 2010 (mld. EUR)

Na základě těchto údajů byly provedeny další propočty, jejichž výsledek je zobrazen na dalším obrázku. Při těchto výpočtech bylo použito několik navzájem nepropojených databází. Z databáze EIU DataServices byly převzaty údaje o velikosti agregátu M1 od roku 1995 až po očekávanou skutečnost roku 2010. Ze statistik Evropské centrální banky byly použity údaje o podílu oběživa na agregátu M1 od roku 1995 do roku 2005 – odhad do roku 2010 byl propočten ve dvou variantách – stagnující a rostoucí podíl oběživa na M1. Z těchto dvou údajů byla vypočtena křivka vývoje oběživa v eurozóně od roku 1995 a 2010, přičemž bylo provedeno i srovnání se skutečným vývojem oběživa v letech 2002 – 2006.

Obr. č. 9 – Odhad vývoje množství eur v eurozóně do roku 2010

Výsledky propočtů, potvrzené i statisticky známými údaji do roku 2006 potvrzují skutečnost, která byla naznačena již v úvodu tohoto článku – hotovost v eurozóně roste tempem, které nebylo v minulosti očekáváno a které neodpovídá prognózám o klesající úloze hotovosti v platebním styku.

3. Závěr

Oběživo je ekonomická kategorie, jejíž význam s postupným využíváním bezhotovostních platebních nástrojů neklesá. V uplynulých deseti letech se v Evropě v souvislosti se zavedením eura jako společné měny nejdříve v jedenácti, pak dvanácti a dnes již třinácti státech a s přijetím více než deseti nových členských států projevilo několik tendencí, které je stručně možné charakterizovat takto:

- Vývoj množství oběživa je v nových členských státech mnohem prudší než u starých členů; současně ovšem platí, že staré členské státy mají obecně mnohem vyšší množství hotovosti na obyvatele. Rozdíly mezi těmito dvěma skupinami států se přitom stírají.
- Přejít na euro byl provázen prudkým nárůstem množství oběživa v eurozóně jako celku; tento nárůst byl rozdělen mezi jednotlivé státy nerovnoměrně. Svou roli zde hrál i „vývoz“ eura jako paralelní měny za hranice, zejména do oblasti jihovýchodní Evropy.
- V nejbližších třech až čtyřech letech pravděpodobně bude pokračovat nárůst množství peněz v oběhu, tažený některými ekonomikami.

LITERATURA

1. BACKÉ, P., RITZBERGER-GRÜN WALD, D., STIX, H.: The Euro on the Road East: Cash, Savings and Loans. In: Monetary Policy & the Economy Q1/07, Oesterreichische National Bank, Vienna 2007
2. REVENDA, Z.: Centrální bankovníctví. 2. vydání, Praha: Management Press, 782 s. ISBN 80-7261-051-1
3. Payment systems in the European Union - addendum incorporating 1997 figures. Frankfurt am Main: European Central Bank, 1999. ISBN 92-9181-030-4
4. Payment systems in countries that have applied for membership of the European Union (Blue Book). Frankfurt am Main: European Central Bank, August 1999. ISBN 92-9181-
5. Payment and securities settlement systems in the European Union and in the acceding countries – addendum incorporating 2005 data (Blue Book). Frankfurt am Main: European Central Bank, December 2006. ISSN 1830-5873 (online)
6. [6] EIU DataServices - dostupné na <https://eiu.bvdep.com>

KONTAKT

Ing. Ilja Skaunic, MBA
Česká národní banka, pobočka Ostrava
Nádražní 4
702 00 Ostrava
Tel: +420596151300
E-mail: ilja.skauni@cnb.cz